

Influențarea declarațiilor martorilor prin tactici psihologice

Influencing witness statements through psychological tactics

Raluca Iuliana Diac¹

Rezumat: Dacă locul pe care proba cu martori îl ocupă în procesul penal este unul predominant, acest lucru se cuvine însăși naturii împrejurărilor ce urmează a fi dovedite și nu datorită faptului că această probă ar da dovadă de desăvârșire în actul ei final. Această lucrare își propune să aducă în prim plan studiile ce au explicat mecanismele psihologice care pot afecta veridicitatea informațiilor relatate de către martorii de bună-credință, a căror dorință de a se implica în aflarea adevărului nu poate fi contestată. Luând în considerare studiile și experimentele derulate de-alungul timpului se demonstrează astfel cum o probă relativ simplu și ușor de administrat din punct de vedere procedural, psihologic și criminalistic necesită cunoștințele ambelor domenii, venind unul în completarea celuilalt. De asemenea, dezvoltarea unei colaborări în acest sens ar ușura și ar valorifica rezultate în ambele direcții: organele de anchetă vor primi ajutor în managerierea unor astfel de situații, iar psihologilor li s-ar putea oferi material pentru continuarea și evoluția cercetărilor, putând observa „cu ochii lor” ce tactici necesită îmbunătățiri și ce aspecte necesită o cercetare mai amănunțită.

Cuvinte-cheie: tactică criminalistică, declarații de martor, mecanisme psihologice; sindromul falselor amintiri.

Abstract: If the place the witness testimony occupies in the criminal proceeding is a prevailing one, this is due to the very nature of the circumstances that have to be proved and not because this evidence would prove itself perfect in its final act. This paper aims to bring to the fore studies that have explained the psychological mechanisms that can affect the veracity of information reported by bona fide witnesses, whose desire to get involved in finding out the truth cannot be disputed. Taking into account the studies and experiments carried out over time, it is proven how a relatively simple and easy evidence from a procedural point of view, requires knowledge of both psychological and forensic fields, complementing each other. Moreover, the development of a collaboration in this regard would facilitate and harness the results in both directions: the investigative bodies will receive help in the process of managing such situations, and psychologists could receive data for the further research, by being able to observe "with their own eyes" which tactics need improvement and which aspects require more detailed analysis.

Keywords: forensic tactics, witness statements, psychological mechanisms, false memory syndrome.

---

¹ Licențiat în Drept, email: iularalucadiac@yahoo.com.

1. Declarațiile martorului – între friabilitate și indispensabilitate

Acceptarea de către un număr mare de oameni a unei idei nu constituie o dovdă a validității acesteia. Instituția martorului, deși sugestiv plasată în importante etape a procesului penal, este supusă unei forme diferite de adevăr, una fiind cea prin care încrederea în sistemul de justiție poate fi foarte ușor nimicită. Practic, având ca principiu central aflarea adevărului, declarațiile martorilor devin mecanisme esențiale pentru organele de justiție, însă de multe ori acestea înclină balanța către o zonă diferită față de realitatea celor întâmplate.

Se pune întrebarea – de ce o instituție cu o istorie atât de veche nu și-a câștigat nici până în ziua de astăzi încrederea justițiabililor? A fost o perioadă în care valoarea probei testimoniale se rezuma la: „un singur martor nu poate fi considerat ca fiind o probă suficientă” - *testis unus, testis multus*.² Totuși, acest lucru conducea cauza de multe ori în acea zonă în care conținutul unor cinci declarații a unor martori de bună-credință identice, deși neconforme cu realitatea, erau luate în considerare în detrimentul unei singure declarații diferite de toate celelalte, dar care releva cu adevărat cele întâmplate. Imperfecțiunile acesteia au fost evidențiate în numeroase studii, în special în cele ale psihologilor care au încercat de nenumărate ori să convingă de existența unui rol al psihologiei în lămurirea unor probleme de natură juridică, deși s-au lovit mereu de o inexistență a acesteia.

2. Semnificația falselor amintiri

„Am văzut-o cu propriii mei ochi, vă pot spune exact ce s-a întâmplat”³: această afirmație are multă greutate atunci când se doresc să fi găsite indicii despre un eveniment. Amintirea este un proces inexact care este denaturat de așteptări, valori și norme culturale. Deci, putem crede cu adevărat dovezile propriilor ochi?

Sindromul „falselor amintiri” este un fenomen cercetat de peste treizeci de ani, care se caracterizează prin aprecierea unor informații ca fiind adevărate, deși acestea în realitate nu sunt decât înșelătoare, conducând astfel la o alterare a celor memorate. În vederea dezvoltării ipotezei, cercetările au adunat date atât de la persoane ce se prezintau ca fiind instabili psihici, cât și de la persoanele cu o stabilitate emoțională testată.

În tot acest studiu, punctul de la care s-a plecat a fost următoarea întrebare: „cum ajung oamenii să acceseze amintiri despre anumite evenimente pe care ajung să le expună într-un mod foarte detaliat, deși acele evenimente nu au avut loc niciodată?”

Unul dintre cercetătorii care au pus bazele științifice și au demonstrat mecanismul de producere a falselor amintiri este Elisabeth Loftus. Aceasta a început cercetarea ca urmare a producerii unei erori judiciare, cu privire la un caz la care aceasta lucra. Steve Titus, victimă erorii judiciare, a fost în mod eronat condamnat de către o instanță Americană pentru săvârșirea unei infracțiuni de viol.

---

² T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Editura Trei, București, 2012, p. 103.

³ E. Loftus, J.C. Palmer, *Eyewitness testimony*, în *Introducing psychological research*, Palgrave, London, 1996, p. 305.

Ceea ce a determinat declanșarea studiului a fost modalitatea prin care victimă infracțiunii de viol, vizualizând o poză cu Steve Titus arătată de către organele de poliție, a spus despre el că se potrivește cel mai bine profilului celui care o abuzase, urmând ca mai apoi, văzându-l în fața sa, să treacă la o concluzie de certitudine, ce a determinat instanțele judecătorești să-și formeze intima convingere că Steve Titus a fost autorul infracțiunii.

„Memoria, ca și libertatea, este fragilă“ este ceea ce Elisabeth Loftus susține. În dezvoltarea acestei enunțări, Loftus, în urma nenumăratelor experimente derulate, demonstrează că persoanele sunt deosebit de predispușe la a avea memoria contaminată atunci când informațiile noi sunt inserate asupra unor evenimente petrecute cu mult timp în urmă, proces ce contribuie la estomparea amintirilor⁴. Probabilitatea ca neconcordanța dintre amintirile reale și cele implementate ulterior să fie sesizată de către cei în cauză, scade odată cu trecerea unui interval de timp mai lung, urmând ca, tot ce-i mai rămâne persoanei este să își însușească „noile amintiri”, ca făcând cu adevărat parte din propriul trecut.

Sindromul falselor amintiri este un concept prin care specialiștii din acest domeniu au dezvoltat ipoteze cu ajutorul cărora să explice fenomenul prin care persoanele își amintesc evenimente care nu s-au întâmplat niciodată, evenimente ce au avut loc cu mult timp înainte și despre care acestea cred cu tărie că s-au întâmplat. Cei care sunt diagnosticați cu acest sindrom, au tendința de a-și schimba total personalitatea și vor nega total argumentele ce le vor fi aduse contra propriilor susțineri, însă analiza mea vizează cu precădere ipotezele ce nu implică o analiză medicală asupra unor situații particulare.

Dezbaterea continuă în jurul posibilității recuperării tardive a amintirilor traumatice sau a posibilității fabricării unor false amintiri, plecând de la multitudinea de acuzații existente în America a fiicelor care susțin că, abia la o vîrstă adultă și-au recuperat amintiri despre abuzurile sexuale pe care le-au trăit în copilărie. În urma tuturor acuzațiilor, a fost inventat un nou concept: „false memory syndrome, pe care Kihlstrom⁵ îl definește ca fiind „situația în care identitatea personală și relația interpersonală aferentă sunt centrate pe amintirea unei experiențe traumatice, care este în mod obiectiv falsă, dar în care persoana crede cu tărie”.

În primul studiu său studiu⁶, Loftus a grupat un număr de patruzeci și cinci de studenți cărora le-a prezentat șapte filmulete, surprinzând accidente de circulație. Clipurile au fost extrase din filmele realizate pentru instrucția viitorilor șoferi. În urma fiecărui filmuleț vizionat, studenții au fost rugați să scrie un rezumat despre accidentul pe care tocmai îl văzuseră. De asemenea, li s-a cerut să răspundă la câteva întrebări specifice, una dintre acestea vizând viteza vehiculelor implicate

⁴ E. Loftus, *Planting misinformation in the human mind: A 30-year investigation of the malleability of memory* , [Online] la adresa <http://learnmem.cshlp.org/content/12/4/361.full>, accesat la data de 20 mai 2020.

⁵ A se vedea susținerile complete, în J.F. Kihlstrom, *False memories in women with self-reported childhood sexual abuse: An empirical study*, Revista Științe Psihologice, 2000, p. 333.

⁶ E. Loftus, J.C. Palmer, *op. cit.*, p. 307.

în coliziune. Întrebarea de bază a fost: „cu ce viteză mergeau mașinile când au făcut accident?”. În fiecare întrebare, a fost introdus un cuvânt sau o expresie diferită pentru a surprinde modalitatea în care cele două mașini au făcut accidentul. Aceste cuvinte au fost: izbit, ciocnit, lovit, au luat contact.

Rezultatele arată că, formularea întrebării a dus la o modificare a estimării vitezei. Atunci când întrebarea conținea termenul de zdrobit, studenții au avut tendința de a indica o viteză mult superioară decât cea reală. Invers proporționale au fost răspunsurile la întrebarea care conținea verbul „au luat contact”, indicând de această dată o viteză mult inferioară celei reale.

În cel de-al doilea studiu al său, publicat în același articol vizând declarațiile martorilor oculari, a folosit o procedură similară. Astfel, cei o sută cincizeci de subiecți, care au fost aleși tot din rândul studenților, au vizionat un film de scurtă durată, mai exact de un minut, cu un conținut despre un accident în care au fost implicate mai multe mașini, secvența având circa 4 secunde. Cincizeci de subiecți au fost întrebați ce viteză aveau mașinile când s-au lovit unele de altele, cincizeci de subiecți au fost întrebați ce viteză aveau mașinile când s-au izbit unele de altele, iar cincizeci de subiecți nu au fost deloc întrebați de viteza cu care mașinile circulau.

La o săptămână distanță după vizionarea videoclipului, studenților li s-au adresat întrebări despre acesta, însă de această dată fără să mai fi vizionat producerea accidentului. Întrebarea de referință a fost „Ați văzut vreun geam care s-a spart de la impactul accidentului?”, o întrebare care, de altfel, făcea parte dintr-o serie mai lungă de întrebări. În realitate, în filmulețul pe care studenții îl vizionaseră cu o săptămână în urmă, nu exista niciun geam spart al vreunei mașini, astfel încât răspunsurile subiecților au fost independente de verbul conditional care a fost folosit: lovit, zdrobit, izbit.

Concluziile care au fost extrase din aceste experimente au subliniat distorsiunile care pot apărea în memoria subiecților, distorsiune creată, în primul rând, de eticheta verbală ce a fost folosită pentru a caracteriza intensitatea accidentului. În al doilea rând, această distorsiune se poate datora și factorilor care formează prejudecăți asupra răspunsurilor, caz în care, spre exemplu, subiectul nu are siguranță vitezei și își ajustează propriile estimări pentru a se plia pe așteptările pe care le consideră a le avea chestionarul.

Loftus și Palmer au explicat, de altfel, faptul că în cazul martorilor care iau parte la genul de evenimente complexe, accidente rutiere cu multiple victime, multiple scene care au avut loc simultan, informațiile care sunt acaparate de către martori sunt de două tipuri: pe de o parte, întâlnim informațiile obținute din perceperea evenimentului, pe de altă parte, avem de-a face cu informațiile furnizate după ce evenimentul a avut loc. În cazul experimentelor derulate de cei doi cercetători, al doilea calup de informații a fost dobândit în urma adresării întrebării despre viteza cu care circulau mașinile.

Sentimentul că amintirile noastre despre evenimente ar putea fi denaturate și influențate atât de simplu nu este ușor de acceptat. Astfel, în același articol, Loftus și Palmer au exemplificat cazul unui martor a evenimentelor de la

Watergate, John Dean. Acesta a depus mărturie în acest caz, povestind detalii din conversații cu o precizie cu care greu îți poți imagina că nu ar fi reale. În plus, toți cei care lucrau cu el îl lăudau ca fiind o persoană cu o memorie excelentă, mereu atent la detalii și extrem de apt de a fi martor într-un astfel de caz. Ulterior, s-a descoperit faptul că Președintele Americii înregistrase în secret conversațiile ce au avut loc la Casa Albă, informațiile înregistrate fiind, bineînțeles, comparate cu ceea ce John Dean declarase deja. Interesant este că detaliiile relatate de către martor au fost combătute aproape în întregime de către înregistrările audio, reieseind că în final acestea să fie inexacte. Amintirea despre ceea ce aveau ca fundament conversațiile relatate era completă și exactă, însă cuvintele folosite, sensul lor, încadrarea lor și oferirea propriului sens a celor cuvinte, a alterat și a schimbat orice a crezut ca fiind real, într-o simplă imagine.

Deși experimentele de mai sus au fost derulate cu subiecți ce nu au fost implicați deloc în evenimentele vizionate, fără vreo urmă de sentiment sau implicație emoțională, concluziile au fost îndreptate înspre o direcție de neîncredere în propriile gânduri și amintiri, aplicate ulterior în cazurile la care avem ca mijloc de probă o declarație de martor. Acest lucru se aprofundează și mai mult atunci când martorii la care facem referire sunt „victime colaterale” a celor întâmplate, cuprinși de emoție și de o judecată proprie a celor percepute. Loftus și Palmers explică la finalul studiului⁷ faptul că, zi de zi suntem martori ai propriei vieți și a vieților altora, ne implicăm emoțional pentru oameni și acțiunile lor, iar la final, ajungem să ne explicăm propriul comportament ca parte a acțiunii.

3. Sugestia. Ajutor în desfășurarea proceselor penale sau mecanism iluzorii?

Așa cum a fost expusă problematica *sindromului falselor amintiri*, reiterăm faptul că memorarea este un proces reconstructivist și, din acest motiv, nu pot fi captate fotografic realitățile înconjurătoare cu acuratețea pe care ne-o dorim. Există cazuri clinice de recuperare a unor amintiri de genul fabuloase, spre exemplu, răpiri de extratereștri, care au fost denumite ca fiind amintiri fabricate, experimentele din ultimul deceniu demonstrând capacitatea de implantare de amintiri, unanim acceptate ca fiind false, prin legarea conexiunilor neuronale de unele indicii care le denaturează. Practicile terapeutice folosite într-un mod eronat, sugestia fiind una dintre ele, dublată de o diferențiere individuală și de o cărie a fiecărui de a rezista la astfel de implementări, ce se află în neconcordanță cu realitatea, conduc de asemenea la un rezultat similar. Strâns legat de precaritatea minții umane și de ușurința cu care poate fi manipulată, în ultimele trei decenii au fost dezvoltate ipoteze pentru un aşa numit *efect al dezinformării*. Efectul de dezinformare acoperă și explică situațiile în care „expunerea la informații noi a subiecților care au fost martorii unui eveniment, după ce evenimentul a avut loc, îi

---

⁷ *Idem*, p. 309.

face pe aceştia să asimileze unele din noile informaţii false şi să credă că ei au văzut sau au trăit ceva ce nu s-a întâmplat în realitate”⁸.

După ce a întreprins peste 200 de experimente, Loftus şi colaboratorii ei au oferit exemple clare despre modul în care informaţiile noi, post-eveniment, pot îmbogăti şi, ulterior, chiar schimba amintirile existente, sau pot introduce detalii care nu au existat în perceperea evenimentului iniţial.

S-au identificat numeroase metode prin care aceste informaţii pot fi implantate fals în mintea unui martor: vorbind cu alte persoane/alii martori despre cele întâmpilate, chiar şi prin simpla ascultare a jurnaliştilor de investigaţie ce scriu articole în mass-media şi, nu în ultimul rând, interogarea deficitară, susţinută într-o manieră sugestivă. Concluzia este una simplă: oamenii pot fi convinşi, mai mult sau mai puţin, să credă în ceva ce nu au trăit vreodată, dar vor ajunge să susţină ca şi când ar fi fost acolo.

Avertizările despre potenţialul dezinformării funcţionează, uneori, pentru a-i inhiba efectele dăunătoare, dar numai într-o manieră limitată. Efectul de dezinformare a fost observat la o varietate de specii umane şi non-umane, iar unele grupuri de indivizi sunt mai susceptibili decât alţii. La un nivel mai teoretic, anchetatorii au explorat soarta urmelor de memorie originale după ce s-a identificat faptul că expunerea la dezinformare le-a făcut inaccesibile.

În 2005, revista Learning & Memory a publicat prima lucrare experimentală, folosind neuroimagistica pentru a dezvăluî mecanismele de bază ale *efectului de dezinformare*, fenomen care a atrăs interesul cercetătorilor de peste un sfert de secol⁹. Aceşti noi investigatori au utilizat o variaţie a procedurii standard în trei etape, de altfel tipice pentru studiile de dezinformare. Subiecţii lor au văzut mai întâi mai multe evenimente complexe, de exemplu unul care a implicat un bărbat care fura portofelul unei fete. În continuare, unii dintre subiecţi au fost expoziţi la detalii pentru a putea insera dezinformarea cu privire la eveniment, un exemplu ar fi faptul că braţul fetei a fost rănit în proces (deşi gâtul acesteia a fost cel atins). În final, subiecţii au fost rugaţi să-şi amintească ce au văzut în evenimentul iniţial. Mulţi au susţinut că au văzut exact detaliile ce au fost înregistrate ulterior, cu ocazia procesului de dezinformare faţă de împrejurările evenimentului iniţial. În acest sens, ei îşi amintea bineînţeles braţul rănit, şi nu gâtul.

În etapa de percepere a informaţiilor, realitatea pe care un martor o poate stoca despre un eveniment este dublu condiţionată. Pe de o parte, intervin caracteristicile proprii ale evenimentului, pe de altă parte intervin caracteristicile personale ale martorului. Astfel, odată ce informaţiile au fost înmagazinate, acestea nu sunt arhivate într-o formă pasivă în memoria martorilor. Tipul întrebărilor, modul în care acestea sunt exprimate, cronologia acestora influenţează claritatea şi caracterul complet al informaţiilor.

---

⁸ E. Loftus, *op. cit.*

⁹ Y. Okado, C.E. Stark - *Neural activity during encoding predicts false memories created by misinformation*. publicat în Learning & Memory, 2005.

Loftus¹⁰ a elaborat o serie de şase întrebări pentru a explica fenomenul: 1. În ce condiţii sunt oamenii susceptibili de a fi victime a efectului negativ al dezinformării; 2. Pot fi oamenii avertizaţi asupra dezinformării şi dacă nu, pot ei rezista unei astfel de modalităţi de implantare de informaţii?; 3. Este vreun grup de persoane care au o sensibilitate mai mare atunci când sunt supuse unui astfel de proces? 4. Ce se întâmplă cu informaţiile originale?; 5. Ce natură au aceste amintiri formate în urma dezinformării? Şi, nu în ultimul rând, 6. Cât de departe se poate merge cu acest mod de denaturare a memoriei umane?

Ca răspuns la prima întrebare, Loftus a demonstrat faptul că variabila timp este cea care apare ca primă condiţie ce facilitează dezinformarea. Un argument pentru care acest lucru se prezintă ca o realitate este acela că, odată cu trecerea timpului, amintirea asupra evenimentului este slăbită şi, astfel, există o probabilitate mai mică ca o discrepanţă între cele întâmpilate cu adevărat şi ce a mai rămas să fie observată, în timp ce dezinformarea este procesată. Mergând şi mai departe, în prezenţa unor intervale de timp lungi între un eveniment şi o dezinformare ce a avut loc ulterior, memoria, cu amintirile despre eveniment ar putea fi atât de slabă, încât să nu fie prezentă deloc. Astfel, nicio neconcordanţă între dezinformare şi memoria originală nu ar fi detectată, iar subiectul ar putea îmbrăţişa cu uşurinţă manipularea. Aceste idei au condus la propunerea unui principiu fundamental pentru a determina schimbări de amintire după dezinformare: principiul detectării discrepanţei. Se afirmă că amintirile sunt mai susceptibile să se schimbe dacă o persoană nu detectează imediat discrepanţele apărute între dezinformare şi memoria formată pentru evenimentul iniţial. *Principiul detectiei discrepanţei* sugerează că există o relaţie inversă între susceptibilitatea de a fi dezinformat şi abilitatea de a sesiza discrepanţe între percepţia evenimentului original şi orice altă informaţie ulterioară.

În ceea ce priveşte avertizarea asupra acestui efect de dezinformare, cercetătorii au arătat că avertismentul oferit oamenilor despre faptul că în viitor ar putea fi expuşi la dezinformare îi ajută uneori să reziste la dezinformare. Cu toate acestea, un avertisment dat după ce a fost dezinformarea deja procesată s-a dovedit a nu îmbunătăţi capacitatea de a rezista la efectele nocive ale acesteia. Dacă oamenii sunt avertizaţi înainte de a citi informaţiile post-eveniment şi anume că informaţiile ar putea fi înşelătoare, aceştia pot rezista mai bine influenţei sale, probabil prin creşterea probabilităţii ca persoana să cerceteze informaţiile post-eveniment pentru identificarea discrepanţelor apărute. S-a subliniat faptul că avertizarea oamenilor despre faptul că ar fi putut fi expuşi în trecut la dezinformare (avertizări postinformare) poate avea succes, dar numai în cazuri limitate.

Referitor la grupul de persoane pasibile de a fi victime ale dezinformării, acest fenomen afectează pe unii oameni într-o măsură mai mare decât pe alții. În acest sens, vîrstă este ceea ce diferențiază, în general, copiii mici fiind cei mai predispuși la dezinformare. Aceste diferențe de vîrstă ne pot spune ceva despre funcționarea resurselor cognitive: efectele de dezinformare sunt mai puternice

---

¹⁰ E. Loftus, *op. cit.*

atunci când resursele neuronale sunt limitate. Când ne gândim la aceste grupări de vârstă, trebuie subliniat faptul că distorsiunea indusă de sugestie în memorie este un fenomen care apare la oameni de toate vîrstele, chiar dacă este mai pronunțată la anumite grupări de vârstă. Interesant este faptul că studiile au mers mai departe și s-au derulat pe subiecte aparent neobișnuite, pe nou-născuți și pe porumbei.

S-a demonstrat¹¹ faptul că, deși porumbeii au capacitatea de relatare a unor imagini vizionate cu o vechime de până la doi ani, pot fi afectați de acest fenomen al sugestibilității prin intermediul dezinformării. În derularea acestui experiment, porumbeii au văzut prima dată o lumină. Ulterior au fost instruiți să ciugulească lumina pentru a arăta că au fost atenți la ea. După ce au învățat să ciugulească lumina, aceasta a fost stinsă. După un timp, porumbeii au fost expoziți la informații post-eveniment, unde au văzut fie aceeași lumină colorată, fie o lumină de altă culoare. Și în acest caz, de asemenea, au trebuit să ciugulească această lumină. Pentru a-i testa, porumbeii au fost expoziți la lumina originală și la o nouă lumină colorată. Dacă au ciugulit culoarea inițial corectă, au primit mâncare. Dacă au ciugulit culoarea cu caracter de noutate, nu primeau mâncare. Porumbeii s-au arătat ca fiind mai exacti atunci când nu au existat informații ce să-i inducă în eroare. Mai mult decât atât, la fel ca oamenii, porumbeii sunt mai predispuși la dezinformare dacă aceasta apare mai târziu în intervalul de testare inițial-final, decât dacă apare mai devreme în acel interval. Observarea unui efect de dezinformare la creaturi non-verbale sugerează, de asemenea, că efectele de dezinformare nu sunt un produs al caracteristicilor cererii simple. Mai exact, nu sunt produse de „oameni” care dau un răspuns doar pentru a-i face pe plac experimentatorului, chiar și atunci când nu este răspunsul pe care ei cred că ar trebui să-l dea.

În privința informațiilor originale, asupra permanenței acestora s-au ridicat unele întrebări. Una dintre acestea este dacă informațiile care devin amintiri pe termen lung, rămân acolo permanent, chiar și în situațiile în care ele nu sunt accesibile? Sau urmele de memorie odată stocate devin susceptibile de descompunere, deteriorare sau chiar modificare? În acest context, ne putem adresa o întrebare mai specifică: când informația greșită este acceptată și încorporată în amintirea unei persoane, ce se întâmplă cu memoria ei inițială? Dezinformarea afectează memoria originală, poate prin modificarea fragmentelor odată formate? Sau dezinformarea provoacă deprecierea recuperării, eventual făcând memoria originală mai puțin sau chiar deloc accesibilă?

S-a opinat asupra faptului că dezinformarea nu are vreun efect asupra memoriei evenimentului inițial. Dezinformarea, conform acestei opinii, influențează doar rapoartele subiecților care nu au codificat informațiile niciodată (sau din alte motive, nu-și pot aminti) evenimentul inițial. În loc să ghicească ce au văzut, acești subiecți ar fi îndemnați să reproducă răspunsul format în urma dezinformării. În mod alternativ, anchetatorii au susținut că pot apărea și alte efecte

---

¹¹ Pentru detalii despre experimentele desfășurate a se vedea M. Garry, D.N. Harper, *Pigeons, rats, and humans show analogous misinformation*, în International Journal of Comparative Psychology, ed. 22, 2009.

ale dezinformării deoarece subiecții își amintesc ambele surse de informație, dar selectează informațiile înșelătoare, deoarece, după deliberare, concluzionează că acestea trebuie să fie cele corecte.

Natura fenomenului de dezinformare sugestivă necesită un proces îndelungat și anevoios de cercetare. Delimitarea amintirilor reale de cele implantate, ireale este uneori chiar imposibilă. Sfatul pe care îl pot urma organele de anchetă este de a fi cei care se înlătură de la orice comportament care ar denatura informațiile utile pe care le caută în vederea aflării adevărului, de a audia martorii cât mai aproape de evenimentul la care au participat și, eventual, de a le indica martorilor să nu discute cu nimeni înainte de a i se lua declarația, pentru a avea un contact cât mai mic cu informațiile venite din exterior.

Alte tehnici, cum ar fi cele care implică imaginația ghidată, interpretarea sugestivă a viselor sau expunerea la fotografii sugestive au determinat, de asemenea, subiecții să credă în mod fals că au trăit cu adevărat unele evenimente, atât recente, cât și evenimente care au avut loc cu mult timp în urmă.

Dezinformarea poate determina oamenii să credă în mod fals că au văzut/trăit detalii care le-au fost doar sugerate. Dezinformarea poate determina ca oamenii să aibă amintiri false foarte bogate în detalii. Odată rugați să relateze, oamenii pot exprima aceste amintiri false cu încredere și în detaliu. Există un corp de lucru din ce în ce mai mare, care folosește tehnici de neuroimaging pentru a ajuta la localizarea părților creierului care ar putea fi asociate cu amintirile adevărate și false, iar acestea relevă similitudinile și diferențele dintre semnăturile neuronale. De mare interes sunt studiile neuroimagistice și electrofiziologice, care sugerează că activitatea senzorială este mai mare pentru recunoașterea adevărată, decât în cazul în care aceasta este falsă. Aceste studii explică, mai exact, faptul că hipocampul și alte câteva regiuni corticale intră în joc atunci când oamenii susțin că au văzut lucruri pe care nu le-au văzut. Cu investigația neuroimagingă a dezinformării suntem cu un pas mai aproape de dezvoltarea unor tehnici care ne-ar putea permite să folosim activitatea neuronală pentru a spune dacă o relatată a unui eveniment complex este bazat pe o experiență adevărată sau dacă este bazat pe dezinformare, pe informații ireale.

În lumea reală,dezinformarea vine din contexte nenumărate. Este necesar doar ca martorii unui eveniment să discute între ei, să fie interogați prin intermediul întrebărilor pregnante, prin tehnici sugestive, să citească în media despre un eveniment, iar dezinformarea poate intra în conștiință și poate contamina memoria. Acestea nu sunt, desigur, singurele surse de denaturare a memoriei. Pe măsură ce recuperăm și reconstruim amintirile, distorsiunile se pot strecuă fără influență externă explicită, iar acestea pot deveni piese ale procesului de dezinformare.

Se conturează o întrebare evidentă: în toată evoluția de care ne bucurăm la acest moment, cum este posibil să avem un sistem de memorare atât de fragil și maleabil în procesul de absorbție a informațiilor ireale? O observație în acest sens este că „actualizarea” identificată în studiile de dezinformare este același tip de „actualizare” care permite corectarea amintirilor incorecte. Informațiile corecte pot

suplimenta sau denatura erorile stocate anterior și acest lucru este, desigur, un lucru bun. Oricare ar fi dezinformarea dezvăluită despre procesele normale de memorie, un lucru este clar: implicațiile practice sunt semnificative. Relevanța evidentă a proceselor penale și utilitatea lor și a altor activități din lumea reală face de înțeles de ce publicul ar dori să înțeleagă mai multe despre efectul de dezinformare și despre ceea ce ne spune despre amintirile noastre atât de fragile.

4. Concluzii

Neconcordanțele care pot apărea între depozițiile diferenților martori sau chiar între depozițiile aparținând aceluiași martor nu își au originea în toate situațiile în reaua-credință a acestora. Plecând de la principiul că buna-credință se prezumă, iar reaua-credință trebuie dovedită, afirm că nenumăratele implicații, ca rezultat al interdependenței însușirilor psihice ale martorului cu realitatea faptică ce ne înconjoară, trebuie analizate și pentru a putea fi analizate, trebuie să fie cunoscute la nivel de principii de către organele judiciare.

Valorificarea unei probe de o așa vechime, însă de o fragilitate pe care nicio altă probă nu o poate prezenta ca și trăsătură principală, este necesară, indispensabilă de cele mai multe ori. Astfel, fă Rai din ce ai este ceea ce denumesc eu, în urma consultării diferențelor opinii exprimate în ultimele decenii, valorificarea la maxim a unei probe care poate cu adevărat conduce la aflarea adevărului. Însă, orice pas greșit în reconstituirea drumului memoriei unei persoane poate deforma orice informație ajutătoare. Așa cum conservarea mijloacelor materiale de probă implică cunoașterea unor reguli științifice, depozitia necesită aceeași migală în conservarea ei.

Profesionalismul, rutina și intuiția se dovedesc a fi neîndestulătoare pentru organele de anchetă, în principal. Toate aceste trăsături, necesare de altfel, trebuie dublate de spiritul critic și de cunoștințele din domeniul psihologiei, deși reticență fiind acceptarea ei ca un real și benefic ajutor. Așadar, acel „am văzut cu ochii mei” necesită mai multă răbdare, mai mult calm și un deosebit de pregnant simț analitic, descotorosirea de preconcepții și de obișnuința comparării cazurilor între ele.

Frecvența și importanța unei astfel de probe, în toată dezvoltarea științifică de care profită celealte mijloace materiale de probă, necesită, de altfel, un proces de dezvoltare pe măsura implicațiilor ei psihologice. Natura mintii umane are incidentă în procese psihice anevoios de apreciat atunci când nu sunt cunoscute fenomenele.

Pentru ca sistemul de justiție să reușească să se desprindă de ceea ce William Stern a sintetizat în lucrările sale, mai exact „o mărturie pe deplin fidelă constituie excepția și nu regula”, este necesar a cunoaște modalitățile prin care organele judiciare pot facilita procesul de reactivare a memoriei martorilor în aşa fel încât tergiversarea procesului să nu aibă loc. În ciuda faptului că o probă materială se bucură de o certitudine științifică, aceasta va trebui întotdeauna corroborată cu faptele și împrejurările de fapt inerente săvârșirii unei fapte de natură penală, neputând fi interpretate independent ci alcătuindu-se un sistem format din

totalitatea mijloacelor apte să genereze informații pentru formarea intimei convingeri a organelor judiciare.

În acord cu studierea amănunțită a funcției preventive pe care criminalistica o îndeplinește în vederea analizării contextelor preferabile în săvârșirea infracțiunilor și astfel, prevenirea unor fapte antisociale¹², nișat contextual pe influențarea declarațiilor martorilor, influențare de această dată de natură favorabilă unui proces cu încarcătura aferentă proceselor penale, consider că utilitatea unei aprofundări a studiilor din domeniul psihologiei și adaptarea acestora necesităților fiecărei cauze în parte ar îngesni soluționarea și ar evita presiunea pusă pe umerii martorilor chiar atunci când aceștia denotă bună credință.

Analizând astfel cum mintea ne poate juca fește, iar certitudinea cu care privim propriile amintiri este una bazată pe experiențele personale, experiențe care în ciuda faptului că la suprafață pot fi asemănătoare cu trăirile unei persoane diferite, diferă vădit în fond, consider că abordarea unor tactici criminalistice inspirate din studiile psihologice ar îmbunătăți calitatea probei testimoniale.

Aceste tactici de natură psihologică, implementate în tactica criminalistică, implică o reală colaborare între specialiștii din domeniul psihologiei și cei din domeniul juridic, deoarece orice înțelegere greșită/aplicare greșită a tehniciilor poate altera memoria persoanei, denaturând și lăsând fără eficiență o probă atât de necesară.

Referințe

- Butoi T., *Psihologie judiciară*, Editura Trei, București, 2012
- Franț A.E., *Criminalistica predictivă – un reper important în evoluția criminalisticii*, în Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Tomul LXV/Supliment, Științe Juridice, 2019, pp. 201-209, [Online] la <http://pub.law.uaic.ro/files/articole/2019/vols/14.frant.pdf>
- Garry M., Harper D.N., *Pigeons, rats, and humans show analogous misinformation*, în International Journal of Comparative Psychology, ed. 22, 2009
- Kihlstrom J.F., *False memories in women with self-reported childhood sexual abuse: An empirical study*, Revista Științe Psihologice, 2000
- Loftus E., *Planting misinformation in the human mind: A 30-year investigation of the malleability of memory*, [Online] la adresa <http://learnmem.cshlp.org/content/12/4/361.full>
- Loftus E., Palmer J.C., *Eyewitness testimony*, în Introducing psychological research, Palgrave, London, 1996
- Okado Y., Stark C.E. - *Neural activity during encoding predicts false memories created by misinformation*. publicat în Learning & Memory, 2005

---

¹² A.E. Franț, *Criminalistica predictivă – un reper important în evoluția criminalisticii*, în Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Tomul LXV/Supliment, Științe Juridice, 2019, pp. 201-209, [Online] la <http://pub.law.uaic.ro/files/articole/2019/vols/14.frant.pdf>, accesat la 01.07.2021.